



ARXIU MELCIOR TENIDOR / FUNDACIÓ CAIXA DE GIRONA

Josep Clarà treballant en el modelat d'un cap de dona.

## Una carta inèdita de l'escultor Josep Clarà

Mariàngela Vilallonga

**L'**exposició d'una part important de l'obra de l'escultor olotí Josep Clarà, organitzada per la Fundació Caixa de Girona, que ha ocupat dos pisos de la Fontana d'Or durant un mes i mig, i el procés que la neboda de l'escultor ha endegat contra l'Ajuntament de Barcelona, han tornat a posar d'actualitat la figura d'un artista que va obtenir en vida els més alts reconeixements, tant institucionals com populars, no només al nostre país, sinó també a Europa i a Amèrica. Realment Clarà va ser un dels creadors catalans més universals durant la primera meitat del segle que se'ns en va. I això perquè el seu art no necessitava ser traduït, però a més perquè els models de Clarà es basaven en els ideals clàssics, de moda en gran part de la societat occidental en l'època que li tocà de viure.

### L'amistat amb els Palamàs

La devoció de l'escultor olotí Josep Clarà per Grècia i per l'escultura clàssica és ben sabuda i s'ha pogut constatar en la magnífica exposició més amunt esmentada. Però potser no és tan coneguda l'amistat que Clarà va mantenir amb el poeta grec Kostís Palamàs i la seva filla Nausica, a través de la figura de la ballarina catalana Àurea de Sarrà. Entre ells es relacionaven en francès, la llengua culta que serví de vincle d'unió als artistes i als intel·lectuals d'Europa sobretot des de finals del segle XIX fins a l'Europa d'entreguerres. França, a més, era el país que els unia intel·lectualment i la seva cultura era la que havia conformat la seva educació i formació. Els protagonistes d'aquest paper, doncs, són les figures en moviment d'un quadre d'accent francès amb columnates gregues i deesses de marbre al fons.

Amiga de Clarà des de 1920, Àurea de Sarrà (1) va triomfar a Grècia l'any 1926. Juntament amb l'arqueòleg Alèxandros Filadelfeus, el poeta Palamàs va ser el gran avalador d'Àurea a la península hel·lènica. L'arqueòleg Alèxandros Filadelfeus havia estudiat a Alemanya, va ser professor a la Universitat d'Atenes i director més tard del Museu de l'Acropolis. L'aleshores poeta nacional grec, Kostís Palamàs, havia nascut a Patràs l'any 1859 i va morir el 1943 a l'Atenes ocupada pels alemanys. En els seus inicis, Palamàs cultivà la poesia simbolista i després va arribar a ser un ferm defensor de la poesia de tradició popular. Ja en vida, va ser considerat un gran escriptor i al seu entorn s'agrupaven les personalitats literàries de l'època, que van formar l'anomenada Escola d'Atenes. Molt respectat en el seu país, Palamàs va gaudir també d'un gran reconeixement en tot el món.

A través de la seva filla Nausica, Palamàs va estar també en contacte epistolar amb l'escriptor gironí Carles Rahola. A *El Autonomista*, el diari gironí propietat de la família Rahola, apareixia el dimarts 2 de setembre de 1930 un article signat pel mateix Rahola, en el qual sota el significatiu títol «Un gran poeta griego Costis Palamàs», el seu autor donava a conèixer el poeta neogrec «Costis Palamàs, no traducido todavía, que nosotros sepamos, en España», i instava els intel·lectuals hispànics a traduir l'obra de Palamàs amb aquestes paraules:

«En el jubileo al poeta glorioso de la Grecia de nuestros días no debe faltar la aportación de nuestros más significados escritores. Esta aportación debería consistir, ante todo, en dar a conocer las mejores obras de Palamàs en castellano y en catalán. Don Miguel de Unamuno —luchador, pero hombre de letras ante todo—, que está en relación con el autor del Himno a Atenas, podría tomar la iniciativa. En Cataluña, Juan Estelrich sería uno de los más indicados para estimular a nuestros poetas a traducir en lengua catalana a Costis Palamàs y reunir en uno o dos volúmenes aquellas obras que mejor idea dan de la excelstid de su genio».

Josep Pla a la seva obra *En mar*, recordant un sopar a casa del compositor grec Kalomiris, que havia estat molt amic de Palamàs, fa un incís per explicar al lector que Joan Estelrich sovint feia referència a Palamàs en les



Josep Clarà dibuixant la ballarina Àurea de Sarrà a Arenys d'Empordà, 1927.

seves converses. Amb tot, sembla que no hi ha constància que Estelrich traduís res del poeta grec, ni que tingués èxit en la tasca d'incentivar els poetes catalans perquè s'hi dediquessin, si és que alguna vegada ho va intentar, tal com desitjava Rahola (2).

Un dels millors records que Àurea s'emportà de la seva estada a Atenes va ser l'amistat amb la família Palamàs posada de manifest públicament a través del poema que Kostís Palamàs va dedicar a Àurea i que porta la data de 27 de desembre de 1926. Àurea va reproduir el poema en els programes de mà de les seves actuacions, moltes vegades i en diverses llengües. Va ser el comiat d'un dels seus millors amics atenesos, però no pas l'únic (3).

#### Àurea de Sarrà a Kostís Palamàs

L'arqueòleg Filadelfeus i Nausica, filla de Palamàs, van passar l'estiu de 1927 a Arenys d'Empordà, convidats per Àurea a la seva finca. Un dels amics que més va freqüentar aquell paratge deliciós durant aquell estiu va ser Josep Clarà (4). Allà va dibuixar Àurea vestida amb la túnica que havia utilitzat per representar Demèter al santuari d'Eleusis, a Grècia, l'any anterior. Al mes d'octubre, quan els amics havien retornat ja a Grècia, Àurea va escriure a Kostís Palamàs aquesta carta que tradueixo del francès:

«Estimat mestre meu,

No puc pas oblidar el vostre rostre diví i la vostra exquisida sensibilitat de vertader Poeta. Us saludo amb l'esplendor de la meua terra catalana tan preuada a la vostra terra sagrada.

Quin plaer em produeix la vostra carta (5), feta de tan belles paraules. Jo que estimo de tal manera l'harmonia de la Poesia, penseu, doncs, quina música és per a mi el ritme dels mots.

Us envio els bells dibuixos amb els quals Clarà ha sabut immortalitzar Demèter, dues vegades immortal. Espero que les festes de Salònica (6) tindran tot l'esplendor que vós mereixeu. Jo hauria volgut ser allà per dansar per a vós tot sol.

Trobo a faltar molt i molt Cherika (7). És bona i noble com un «àngel». La voldria tenir sempre al meu costat.

Treballa molt per la meua conferència. Us l'enviaré tan aviat com pugui. Veureu com sóc digna de ser estimada a Grècia, la meua Pàtria espiritual.

Digueu a Cherika que demà li escriuré llargament. He estat una mica malalta aquests darrers dies.

Per a la senyora Palamàs, Lula Maria, molts dolços petons per mostrar-li tot el que l'estimo. Mil tendreses per a Leandro Palamàs (8), encara que no el conegui personalment. Voldria que vingués un dia a Espanya.

Per a vós, que us estimo i admiro com a persona, vull ser sempre la vostra catalana ben aimada.

Àurea (9-10-27)»

Probablement un dels dibuixos mencionats a la carta és el que va servir per il·lustrar el díptic que es va editar amb motiu de l'homenatge que van tributar a Àurea els seus amics, el febrer de 1928, a la Maison Dorée de Barcelona.

Clarà va visitar Grècia l'any 1930, per assistir a les Festes de Delfos, en aquells moments recentment reinstaurades i organitzades per un altre poeta grec, Angelós Sikelianós, casat amb una altra ballarina, la nord-americana Eva Palmer, seguidora de l'estètica de la més famosa ballarina Isadora Duncan, també nord-americana i que havia estat fins a la seva mort l'any 1927 gran amiga i musa de Clarà. A les Festes de Delfos de 1930 la representació espanyola la formaven l'escriptor Eugeni d'Ors, el pintor de La Mancha Gregorio Prieto i l'escultor Josep Clarà. Així ho explica Nausica Palamàs en una carta dirigida a l'escriptor gironí Carles

Rahola, datada a «Atenas, le 8 Mai 1930», en la qual li enviava informació sobre les festes mencionades i es lamentava que l'escriptor gironí no hagués pogut acceptar la invitació a assistir-hi.

### Josep Clarà a Nausica Palamàs

Clarà va conservar l'amistat amb la família Palamàs, tot i la distància i l'escadussera correspondència. A l'Arxiu Palamàs, que té la seva seu a la mateixa casa on va viure el poeta, a Atenes, es conserven unes poques mostres d'aquest intercanvi epistolar: una targeta del 24 de desembre de 1948 per felicitar les festes de Nadal i canvi d'any i una carta del 29 de desembre de 1949. La carta (9), traduïda del francès, diu el següent:

«Barcelona 29 desembre 1949

Molt estimada amiga Nausica,

He estat molt feliç de rebre finalment notícies seves i he tingut una gran pena per la notícia de la pèrdua del seu pare (10), pèrdua dolorosa per a vostè, per al vostre país estimat i per a la poesia moderna!

Rememoro en aquest final d'any els bons amics desapareguts que són, ai las, nombrosos. Penso que efímer és el nostre pas pel món, malgrat el nostre noble ideal d'art etern. «Ars longa, uita breuis» i aquest eco es transmet a través dels temps i tot passa! Només la il·lusió perviu i nosaltres no sabem fins a quin límit!... En fi, deixem de banda aquests pensaments, resum d'aquest final d'any i també d'aquesta curta vida. Curta sí, però malgrat els meus llargs anys, treballo sempre en la meua escultura amb el mateix ànim i entusiasme.

Tinc a Barcelona la meua casa i el meu taller on es troben agrupades bon nombre de les meves obres. No pensa tornar algun dia per aquí? He vist, darrerament a Olot, l'Àurea i el seu marit, el senyor Francés.

Amb ocasió de les festes d'aquesta ciutat, ha estat inaugurada a l'església parroquial una estàtua de sant Esteve, que jo he esculpit. És una estàtua de 2m50 i està situada al centre de la nau. Modelo poques obres d'esperit litúrgic, però les poques que he fet han tingut molt d'èxit.

Tot esperant el plaer de llegir-la, cregui'm el seu bon i vell amic

J. Clarà»

La carta fa referència a una trobada de Clarà amb els seus vells amics Àurea de Sarrà i José Francés a Olot. Degué tenir lloc amb motiu dels Jocs Florals de



El dibuix de Josep Clarà, en el díptic editat amb motiu de l'homenatge a Àurea de Sarrà a la Maison Dorée de Barcelona, 1928.

### Notes

la ciutat, el dia 11 de setembre d'aquell 1949. José Francés, escriptor, crític d'art i secretari perpetu de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando mantenia amb Clarà una amistat de molts anys. Havia estat ell l'encarregat de pronunciar el discurs de rebuda de Clarà a l'Acadèmia el dia 13 de desembre de 1925 per ocupar el lloc que havia quedat vacant amb la mort de Ricardo Bellver. I precisament aquell any 1949 Francés havia estat elegit per fer de mantenidor dels Jocs Florals d'Olot. En el seu discurs d'aquell dia, Francés feia aquests elogis de Clarà:

«En Clarà hallamos la veracidad enérgica, la majestad grandiosa del desnudo femenino. Sus diosas helénicas, sus juvenilia eurítmicas y sus matroniles arrogancias de la primera época, señalan pronto y bien a un gran estatuario. Advenida la madurez, inmediato el paso bajo el dintel de la senectud sin decadencia, surge en él una inclinación a lo místico, a los temas de carácter religioso, como un retorno a las primeras revelaciones de su adolescencia en los talleres de imaginaria tradicionales en esta ciudad. Reciente aún el ejemplo de su San Esteban, obra que puede considerarse como plena lección del género (11)».

I és precisament aquesta escultura de sant Esteve la que Clarà menciona en la seva carta a Nausica Palamàs. Havien passat més de vint anys des d'aquell estiu del 27 a Arenys d'Empordà. Els destins d'uns i altres s'havien creuat.

Mariàngela Vilallonga  
és professora de llatí a la UdG.

1. Sobre Àurea de Sarrà hom pot consultar dos articles de Mariàngela Vilallonga, «Àurea de Sarrà, la dansarina apassionada i de vida apassionant», a *Revista de Girona*, 180 (1997), pàg. 54-59 i «La Domus Aurea d'Arenys d'Empordà» a *Revista de Girona*, 186 (1998), pàg. 97-106. També l'article d'Alexis Eudald Solà, «Àurea de Sarrà: una soirée amb Kavafis» a *Revista de Girona*, 186 (1998), pàg. 36-41.
2. Haurem d'esperar fins a l'aparició de *Set poetes neogrecs. Antologia. Kalvos, Solomós, Palamàs, Kavafis, Sikelianós, Seferis i Elitis*, Edicions 62, MOLU, Barcelona 1988, a cura de Carles Miralles, amb la col·laboració de Montserrat Camps, per trobar una edició de les primeres traduccions de Palamàs al català.
3. Una traducció catalana del poema apareix a l'article mencionat anteriorment d'Alexis Eudald Solà.
4. Al MNAC entre els papers de Clarà, dels quals és dipositari, es conserva una fotografia en què es pot contemplar Àurea vestida amb la túnica demeteriana dreta al costat del Fluvià mentre davant seu Josep Clarà la dibuixa. La fotografia és reproduïda a la pàgina 16 amb el número 10 del catàleg que amb motiu de l'exposició de dibuixos de Clarà, celebrada al MNAC, es va editar el maig de 1997.
5. A l'Arxiu Palamàs a Atenes es conserva un esborrany de carta de Palamàs a Àurea, que deu ser a la que es fa referència aquí. Vull expressar el meu agraïment a la Fundació Palamàs per les seves facilitats en deixar-me consultar el seu fons i a Eusebi Ayensa per la seva eficient missatgeria.
6. Fa referència a l'homenatge que a Salònica, capital de Macedònia, van oferir a Palamàs amb motiu del cinquantenari poètic del poeta.
7. És un sobrenom que familiarment donaven a Nausica, filla de Palamàs.
8. Fill gran de Palamàs.
9. L'epistolari que Clarà conservava a casa seva es guarda en aquests moments a la Biblioteca General d'Història de l'Art de Barcelona, depenent del MNAC. Una tria d'aquest epistolari ha estat publicada per Bonaventura Bassegoda, *Els manuscrits i l'epistolari de Josep Clarà: proposta d'antologia*, a *Bulletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, IX (1995), 23-68.
10. Palamàs havia mort l'any 1943, però Clarà no devia saber-ho i per tant no devia haver expressat el seu condol a Nausica. A la targeta mencionada del mes de desembre de 1948, Clarà es dirigeix a la seva amiga atenesa amb aquests mots: «Chère amie: Malgré le silence et les années écoulées je pense toujours à vous, à votre chère famille à votre merveilleux pays! Je serais heureux de recevoir de vos bonnes nouvelles. J'ai beaucoup travaillé ces dernières années –toujours– Très affectueusement votre J. Clarà. Bonne année!»
11. Hom pot llegir el discurs complet a l'edició de *Juegos Florales de Olot* corresponent a l'any 1949.